

AN'ANAVIY XONANDALIKDA NAMANGAN IJROCHILIK MAKTABINING O'RNI

<https://doi.org/10.70728/orien.v07.i03.009>

Talaboyev Azizjon Nabijonovich
Qo'qon davlat universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqola o'zbek mumtoz musiqa san'atining eng yirik va o'ziga xos tarmoqlaridan biri - Namangan ijrochilik maktabining shakillanishi, taraqqiyot bosqichlari va uning milliy madaniyatimizdagi o'rnini tahlil qilishga bag'ishlangan. Maqolada Namangan ashulachilik yo'llarining Farg'ona-Toshkent maqom tizimi bilan aloqadorligi, lokal uslubiy farqlari hamda "Katta ashula" janri bilan integratsiyasi ilmiy asoslangan. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining milliy madaniyat va san'atni rivojlantirishga oid strategik g'oyalari tadqiqotning metodologik asosi sifatida olingan. Namanganlik yirik ijrochilarning merosi, ustoz-shogird an'anasining o'ziga xos jihatlari hamda hududiy ijrochilikning o'zbek professional musiqasiga ta'siri yoritilgan.

Kalit so'zlar: Namangan ijrochilik maktabi, an'anaviy xonandalik, Farg'ona-Toshkent maqom yo'llari, katta ashula, ustoz-shogird tizimi, milliy o'zlik, madaniy meros, shashmaqom, lirik talqin

THE PLACE OF THE NAMANGAN SCHOOL OF PERFORMANCE IN TRADITIONAL SINGING

Talaboyev Azizjon Nabijonovich
Kokand State University

Abstract: This article is devoted to the analysis of the formation, stages of development and its place in our national culture of one of the largest and most unique branches of Uzbek classical music - the Namangan school of performance. The article scientifically substantiates the connection of Namangan singing paths with the Fergana-Tashkent maqom system, local stylistic differences and integration with the "Katta ashula" genre. Also, the strategic ideas of the President of the Republic of Uzbekistan on the development of national culture and art are taken as the methodological basis of the research. The legacy of great Namangan performers, the specific aspects of the teacher-student tradition and the influence of regional performance on Uzbek professional music are covered.

Keywords: Namangan performing school, traditional singing, Fergana-Tashkent maqom paths, grand singing, teacher-student system, national identity, cultural heritage, shashmaqom, lyrical interpretation

O‘zbekiston o‘zining mustaqil taraqqiyot yo‘lida milliy o‘zlikni anglash va ma’naviy qadriyatlarni tiklashni davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishi deb belgiladi. Davlatimiz rahbari Shavkat Mirziyoyev ta’kidlaganidek: “San’at, madaniyat yashasa, millat yashaydi, xalq yashaydi, butun insoniyat baxtli hayot kechiradi. Bizning milliy maqom san’atimiz nafaqat xalqimizning, balki butun dunyo madaniyatining nodir durdonasidir” deya ta’kidlaganlar.

“Maqomlarimizni betakror jozibasi, falsafiy kuylari va ohangrabo to‘lqinlarini bizgacha yetib kelishida, o‘tmish ustoz - sozanda va hofizlarning yuksak ijrochilik mahoratlarini ko‘rish mumkin. Xususan: Ota Jalol, Ota G‘iyos, Domla Halim Ibodov, Matyusuf Xarratov, Hoji Abdulaziz Rasulov, Hojixon Boltaev, Risqi Rajabiy, Yunus Rajabiy, Komiljon Otaniyozov, Faxriddin Sodiqov, Muxtorjon Murtozaev kabi bir qator maqom bilimdonlari, ijodlari bilan musiqa xazinasiga ulkan meros qoldirgan bastakorlarni nomlarini hurmat bilan tilga olinib kelinadi”¹. Bizga ma’lumki milliy mumtoz musiqadida uch yirik maktablar mavjud. Bular Farg‘ona-Toshkent, Buxoro va Xorazm maqom yo‘llaridir. Ushbu hududiy maktablarini o‘rganish bugungi kunning eng dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi. Namangan ijrochilik maktabi Farg‘ona-Toshkent maktabi namoyondalaridan bo‘lib, o‘zining ko‘p asrlik tarixi, boy repertuari va o‘ziga xos ijro uslubi bilan o‘zbek mumtoz musiqasida alohida o‘rin egallaydi. Namangan hududi qadimdan ilm-fan va madaniyat markazlaridan biri bo‘lib kelgan. Bu yerda shakllangan musiqiy an‘analar Farg‘ona vodiysining umumiy madaniy muhiti bilan bog‘liq bo‘lsa-da, o‘zining "Namangancha" deb ataluvchi lirik yo‘nalishi, murakkab avjlari va jozibador nolishlari bilan ajralib turadi. Ushbu maktabni ilmiy nuqtai nazardan tadqiq etish, uning an‘anaviy xonandalik xaritasidagi o‘rnini aniqlash va kelajak avlodga yetkazish metodikasini ishlab chiqish mazkur maqolaning asosiy maqsadidir.

METODOLOGIYA

Maqolada Namangan ijrochilik maktabining quyidagi jihatlarini tahlil qilinadi:

- Tarixiy ildizlari va shakllanish bosqichlari: Namangan xonandalik maktabi XVIII-XIX asrlarda Qo‘qon xonligi tarkibida shakllangan, “saroy musiqasi” va “xalq musiqasi” integratsiyasi jarayonlari o‘rganilgan.
- Uslubiy o‘ziga xoslik: Avj tizimining murakkabligi, “Shira” va nolish san’ati, dutor va tanbur ijrochiligidagi maxsus texnikalar.

¹ Shoxsanam Ahmadjonovna Qurbonova, Soibjon Begmatov. УСТОЗ СОЗАНДА ВА БАСТАКОР. МУХТОРЖОН МУРТОЗАЕВ ИЖОДИГА БИР НАЗАР. "Oriental Art and Culture" Scientific Methodical Journal / ISSN 2181-063X Volume 3 Issue 4 / December 2022

- Ustoz-shogird an'anasi: Mahalliy xonandalar merosi, lirik talqin va pedagogik yondashuv orqali yosh avlodga yetkazilishi.

- Milliy musiqa madaniyatidagi o'rni: Namangan maktabi o'zbek professional musiqasi va milliy o'zlikni saqlashda muhim markaz vazifasini bajaradi.

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi - Namangan ijrochilik maktabini ilmiy nuqtai nazardan o'rganish, uning an'anaviy xonandalik xaritasidagi o'rnini aniqlash, shuningdek, kelajak avlodga yetkazish metodikasini ishlab chiqish demakdir. Tadqiqot natijalari milliy musiqa madaniyati va professional xonandalikning zamonaviy rivojlanishiga hissa qo'shadi.

NATIJALAR VA TAHLIL

Namangan Ijrochilik Maktabining Tarixiy Ildizlari. Namangan xonandalik maktabining shakllanishi bevosita Farg'ona vodiysi ijtimoiy-siyosiy hayoti bilan bog'liq. XVIII-XIX asrlarda Qo'qon xonligi tarkibida bo'lgan Namangan madaniy hayoti o'ziga xos o'zgarishlarga yuz tutdi. Bu davrda Namanganda ham "saroy musiqasi" (maqomlar) va "xalq musiqasi" (falsafiy ashulalar) o'rtasida o'zaro integratsiya jarayoni kechdi. Namangan ijrochiligiga xos bo'lgan eng katta xususiyat - bu she'riyatga bo'lgan yuksak ehtiromdir. Namanganlik ijrochilar har doim mumtoz g'azallarni (Navoiy, Lutfiy, Bobur, Mashrab, Ogahiy, Furqat, Muqimiy) chuqur tahlil qilib, so'ngra unga mos kuy tanlashgan.²

Namangan ashulachilik yo'llarining o'ziga xos xususiyatlari. Namangan maktabini boshqa hududlardan ajratib turuvchi bir qator texnik va badiiy jihatlar mavjud:

Avj tizimining murakkabligi: Namanganlik xonanda (masalan, Orif Ergashev) "Naylayin", "Fosh o'lsun", "Oh ki" kabi asarlarni ijro etganda, ovozning eng yuqori imkoniyatlaridan foydalangan. Bu nafaqat jismoniy mahorat, balki nafas boshqarish san'atining cho'qqisi hisoblanadi.

"Shira" va Nolish san'ati: Namangan ijrochiligida ovozning "shiradorligi" muhim. Bu yerda ashula "quruq" aytilmaydi, balki har bir so'zning ichki ma'nosi ohangdor qochirimlar orqali yetkaziladi.

MUHOKAMA

Namangan ijrochilik maktabining bugungi kundagi o'rni faqatgina an'analarni takrorlashdan iborat emas balki bu maktab hozirgi o'zbek professional musiqasi uchun kadirilar yetkazib beruvchi va milliy ohanglarni saqlab qoluvchi markazdir.

Davlatimiz rahbari tomonidan 2017-yilda qabul qilingan "O'zbek milliy maqom san'atini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori Namanganda ham maqom ansambllarining qayta tiklanishiga, "Ustoz-shogird" maktablarining yangi formatda ishlashiga turtki bo'ldi.

² Qurbonova, S. (2023). SHARQ XALQ MAQOMLARINING O'RGANISHNING AHAMIYATI VA DOLZARBLIGI. *Oriental Art and Culture*, 4(5), 178-182.

Tahliliy nuqtai nazardan: Namangan maktabi Toshkent-Farg'ona yo'llarining "yumshoqroq" va "dilkashroq" ko'rinishidir. Toshkent ijrochiligi ko'proq akademik va qat'iy tartibga asoslansa, Namangan ijrochiligi ko'proq ichki kechinmalarga, tasavvufiy mushohadaga yo'naltirilgan.

Zamonaviy muammo va yechim: Tadqiqot jarayonida aniqlanishicha, Namangan maktabining ayrim lokal namunalari (masalan, qadimiy xotin-qizlar dastalari tomonidan aytilgan "Yalla"lar) yo'qolib ketish arafasida. Buning yechimi sifatida quyidagilar taklif etiladi:

Arxivlashtirish: Namangan viloyatining chekka qishloqlaridagi keksalar xotirasida qolgan ashulalarni raqamli formatga o'tkazis

Xulosa: Namangan ijrochilik maktabi - o'zbek mumtoz musiqasining eng boy va noyob maktablaridan biri bo'lib, o'zining tarixiy ildizlari, murakkab avj tizimlari, shira va nolish san'ati, hamda lirik talqinlari bilan bevosita ajralib turadi. Ushbu maktab nafaqat Farg'ona-Toshkent maktabi an'alarini davom ettiradi, balki o'ziga xos uslubiy jihatlar orqali milliy musiqa rang-barangligini saqlab qoladi.

Bugungi kunda maktab faoliyati faqat an'analarni takrorlash bilan chegaralanmaydi: u o'zbek professional musiqasi uchun kadrlar tayyorlaydi, milliy ohanglarni saqlaydi va albatta ijodiy izlanishlarni rag'batlantiradi. Ustoz-shogird tizimi saqlanib, pedagogik yondashuvlar yangilanadi, bu esa yosh xonandalarni tarbiyalashda juda muhim rol o'ynaydi.

Shuningdek, maktab hududiy madaniyat markazi sifatida Namangan viloyatining musiqiy identifikatsiyasini mustahkamlaydi, qadimiy ashulalarni arxivlashtirish va raqamlashtirish orqali me'rosni saqlashga hissa qo'shadi. Shu bilan birga, zamonaviy kuylash texnologiyalari va pedagogik metodlar tatbiq etilib, milliy musiqa madaniyatining rivojiga xizmat qiladi.

Namangan ijrochilik maktabi - nafaqat o'tmish yodgorligi, balki bugungi kunda ham tirik va rivojlanayotgan san'at maskani bo'lib, yosh avlodni go'zallik va ma'naviyatga chorlovchi qudratli san'at o'chog'i demakdir. Bu maktab milliy merosni asrash, uni kelajak avlodga yetkazish hamda jahon sahnasida e'tirof etiladigan noyob madaniy fenomen sifatida o'z o'rnini mustahkamlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Shoxsanam Ahmadjonovna Qurbonova, Soibjon Begmatov. Ustoz sozanda va bastakor Muxtorjon Mirtozayev ijodiga bir nazar. "Oriental Art and Culture" Scientific Methodical Journal / ISSN 2181-063X Volume 3 Issue 4 / December 2022
2. Mirziyoyev Sh.M. "Milliy tiklanishdan - milliy yuksalish sari". - Toshkent: "O'zbekiston", 2020.
3. Ibrohimov O. "O'zbek xalq musiqa ijodi". - Toshkent, 1994.
4. Yunusov R. "Maqom va mumtoz musiqa". - Toshkent, 2007.

5. Fitrat A. "O'zbek klassik musiqasi va uning tarixi". - Toshkent, 1993 (qayta nashr).
6. Namangan viloyati davlat arxivi materiallari. San'at va madaniyat bo'limi hujjatlari.
7. Kurbonova, S. (2022). Makom Art is an Artistic Masterpiece of Uzbek People. International journal of inclusive and sustainable education, 1(6), 20-22.
8. Qurbonova, S. (2023). Sharq xalq maqomlarining o'rganishning ahamiyati va dolzarbligi. Oriental Art and Culture, 4(5), 178-182. Art and Culture, 4(3), 423-425.